

CARLO LANZA, PRVI RAVNATELJ ARHEOLOŠKOG MUZEJA U SPLITU

UDK: 902/904 – 055.1 Lanza, C.
929 Lanza, C.
Primljeno: 4. V. 2007.
Izvorni znanstveni rad

Mr. sc. MARKO ŠPIKIĆ
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb, HR

U tekstu se donose podaci o dr. Carlu Lanzi, splitskom liječniku, političaru, starinaru i prvom ravnatelju gradskoga Muzeja starina. Osim upotpunjenih biografskih podataka o Lanzi, autor objavljuje i njegov portret, koji je 1830. izradio slikar bidermajera Peter Fendi.

Ključne riječi: arheologija, životopis, 19. stoljeće, Carlo Lanza

Početakom 19. stoljeća antički su spomenici Dalmacije i Istre privukli pozornost stranih osvajača. U skladu sa socijalnim potresima zbog prevrata u Francuskoj i uspona Napoleona, na istočnom su Jadranu vladari srednje i zapadne Europe pronašli poseban politički izazov, koji se osjećao i na području istraživanja spomenika kulture. Te procese ne valja promatrati kao izdvojene pojave. Političkim su projektima i prije godine 1789. prethodile velike mijene u europskoj kulturi i znanosti te općenito u odnosu prema istraživanju prošlosti i njezina korištenja u dnevno-političke svrhe. Takav je suživot u povijesti ideja dobio na važnosti kod političkih elita na kraju 18. stoljeća.

Odjeci francuskog prevrata i uspostave Napoleonove kolonizacijske politike osjećali su se i na našem tlu. Vizionarstvo francuskog osvajača pritom se zasnivalo i na sabiranju (često i otimanju) te konzerviranju i prezentiranju

povijesnih spomenika. Podučeni iskustvom prevratničkog razaranja spomenika, koje je Abbé Henri Gregoire na sjednicama pariškog *Odbora za javnu naobrazbu* 1790-ih prozvao vandalizmom te privučeni antičkim naslijeđem Italije i Provanse, Francuzi su pod Napoleonom postali motor promjena ne samo u političkom nego i u kulturnom smislu. U još nerazvijenu nacionalnom osjećaju, koji se u kultu nacionalnih starina razbuktao tek nakon smrti velikog osvajača, spomenici su zadobili posebnu političku, gotovo promidžbenu, svrhu.

Vladarska su se poistovjećivanja i prisvajanja klasične kulture u počecima građanskog društva u Europi nastavila na višestoljetnu predaju talijanskog humanizma, koja je stvorila kult favoriziranih antičkih spomenika. Nalazeći nadahnuće i potvrdu političkog autoriteta u spomenicima na *Campo Vaccino*, grčkim hramovima juga Italije, kao i među pulskim i splitskim starinama, francuski i austrijski kolonizatori podanicima su nametali sliku pravičnih vladara, koji uspješno spajaju vlastito i Augustovo doba.

Zbog takva spoja aktualnoga i prošloga geste tek pridošlih upravitelja ne valja shvaćati kao slučajnost. Boreći se za prevlast na istočnom Jadranu, prvaci europske politike i kulture koncem 18. i početkom 19. stoljeća su, pored retorike o napretku, htjeli prakticirati i ideju kontinuiteta od Rimskoga do Austrijskog ili Francuskog Carstva. To nam podjednako pokazuju pothvati Francesca Marije, baruna od Carnee Steffanea, carskog opunomoćenika za Istru i Dalmaciju, kao i nešto kasniji projekti Vincenza Dandola i maršala Marmonta. Steffaneova izvješća austrijskome caru Franji II. o političkom ustroju tek osvojenih pokrajina Dalmacije i Albanije, pokazuju da se posvećivao realizacijama važnih infrastrukturnih projekata u jozefinskom duhu, ali i arheološkom potencijalu Dalmacije. Tako u bečkim arhivima nailazimo na niz političkih i administrativnih dokumenata o uvođenju reda u pokrajini, ali i na zapise i kartografska svjedočanstva o upraviteljevim arheološkim istraživanjima pod Velebitom te u šibenskom i kninskom području.¹

U natjecanju političkih sila podijeljene Europe, koje su novim podanicima nudile podjednaki izraz političke stege i priznavanja vrijednosti klasičnih spomenika na osvojenu tlu, očitovala se želja za spojem prosvjetiteljske estetike i posljednjih oblika političkog apsolutizma. Prije propasti Svetoga Rimskoga Carstva godine 1806. i razvitka europskih nacionalnih pokreta osvajači su nastavili prakticirati suživot aktualne politike i antikvarne radoznalosti. U tom

bismo smislu mogli tumačiti Dandolove i Marmontove inicijative. Naime, dok su vodili bitke s razbojnicima u Istri i sa svećenstvom u dalmatinskim selima, u Splitu su na mjestu mletačkih utvrda probijali prometnice i snivali o čišćenju pročelja Dioklecijanove palače te novoj i reprezentativnoj izgradnji Rive. Sve to (sukob sa "zastarjelim" svijetom kojim su vladali crkvenjaci i isticanje predkršćanskih spomenika) zbivalo se i u Rimu, gdje je Pio VII. trpio poniženja francuskoga vladara, a pariški su urbanisti u *Povjerenstvu za ures grada Rima* predlagali iskapanje velikih arheoloških zona oko Palatina i njihovo spajanje u šetnice obrubljene drvoredima.²

Izazovi sinteze aktualnog i tradicionalnog u političkim i kulturnim projektima zahtijevali su stvaranje administrativnog aparata s jasnom hijerarhijom. Takve su političke strukture, kao posljedice prevrata iz 1789., privukle i prve intelektualce. Očarani Napoleonovim političkim planovima, oni su postali spremni potražiti profesionalno napredovanje u nepoznatim pokrajinama. Na zgarištu stare Francuske i nama bližih Mletaka, čijem su padu svjedočili domaći fiziokrati, pojavili su se ambiciozni stranci s vjerom u mogućnost ostvarenja političkih i osobnih planova u novim kolonijama.

Tako se u Dalmaciji našao i Carlo Lanza. On je kao tridesetogodišnjak doputovao u Split kao vojni liječnik i ondje ostao do smrti 29. siječnja 1834. S obzirom na važnost njegova djelovanja u politici, arheologiji i konzerviranju u našim krajevima, možemo zaključiti da su razmjeri njegova zaborava uistinu neobični. O Talijanu koji je oko 1806. došao u naše krajeve i nakon pada Napoleona ostao u Splitu te radio kao liječnik, gradski načelnik i konačno prvi ravnatelj Muzeja starina i istraživač antičke Salone, danas postoje tek manji biografski osvrti s velikim vremenskim razmacima njihova pojavljivanja. U ovom ćemo članku na temelju dostupnih podataka pokušati obnoviti zanimanje za Lanzin život i djelo.³

Zaborav i nepoznata sudbina obiteljskog arhiva, kao i zbirke numizmatike i starina koju je njegov sin Francesco (1808.-1892.) preselio u Santa Maria del Rovere kraj Trevisa, danas nas osuđuju na otežanu rekonstrukciju.⁴ Izvor temeljnih podataka o životu uglednoga liječnika stoga nam je još uvijek nekrolog splitskog pedagoga Stjepana Ivačića (1801.-1855.), sastavljen nedugo nakon Lanzine smrti. U tekstu datiranom 1. veljače 1834. i objavljenom u dva nastavka u novinama *Gazzetta di Zara* 18. i 21. ožujka, Ivačić je pružio zanimljive podatke, kojima su se potom služili i drugi životopisci. Ivačić je

Lanzu, u duhu svojega doba, prikazao kao jednog od glasovitih pripadnika domovinske povijesti.⁵

Iz tog teksta možemo doznati da je Lanza rođen 1778. u Laciju, točnije u slikovitom gradiću Roccasecca u provinciji Frosinone.⁶ Formirajući se za liječnika u Napulju, u ambijentu antičkoga grada otkrio je fascinaciju klasičnim naslijeđem. Arheološki lokaliteti podno Vezuva, koji su od sredine 18. stoljeća pridonijeli velikim promjenama u proučavanju starina i preko Winckelmannovih tekstova potaknuli rađanje novih disciplina, djelovali su i na mladoga Lanzu.

Kako nas vrlo općenito upućuje Ivačić, Lanza je u Napulju ušao u krug uglednog liječnika i predavača anatomije Domenica Cotugna (1736.-1822.), koji mu je mogao biti jedan od prvih mentora u medicini.⁷ Prije selidbe u Milano, gdje je na prijelazu stoljeća radio kao osobni tajnik predavača anatomije u Paviji i kirurga na milanskom *Ospedale Maggiore* Pietra Moscati (1739.-1824.), Lanza je navodno poduzeo "učena hodočašća" po Napuljskom Kraljevstvu, Siciliji, Papinskoj Državi, Toscani, Piemontu, a proputovao je i kroz više francuskih gradova. Ta formativna putovanja, u kojima je proučavanje umjetnina moglo imati važniju ulogu, ukazuju na Lanzinu prepuštenost intelektualnoj modi prosvjetiteljskoga *Grand Toursa*. Ako su putovanja barem dijelom bila potaknuta zanimanjima za starine, tada bi bilo zanimljivo pronaći Lanzinu pisanu ostavštinu i provjeriti je li se uistinu kretao tragovima Winckelmann, Goethea i Cassasa.

U svakom slučaju, Lanza se, prema Ivačićevu svjedočenju, nakon putovanja po Italiji i Francuskoj, u nepoznato doba doselio u Milano. Ondje ga je Moscati, kojega je Napoleon obasuo naslovima pripadnika Legije časti i Velikog dostojanstvenika Željezne krune, uveo u krug literata prvoga reda. Tako čitamo da se Lanza družio s klasicističkim pjesnicima Ippolitom Pindemontom (1753.-1828.) i Vincenzom Montijem (1754.-1828.), a na kraju boravka u Lombardiji i s čuvenom Madame de Staël (1766.-1817.), koja je početkom i sredinom 1805. boravila u Milanu, pripremajući roman *Corinne, ou l'Italie*.⁸

Družeći se s Montijem, koji je preveo *Ilijadu* i u arkadijskim stihovima uzdizao otkrića u Rimu i Ateni, mladi je Lanza otkrio srodnu dušu. Zadržavanje u pjesnikovu krugu moglo ga je tada podučiti i gorljivosti u podupiranju Napoleonovih političkih projekata, koji su u Italiji doveli do osnutka Cisalpinske republike. Isprva odlučni protivnik Francuske revolucije, Monti je koncem 18. stoljeća svojom bliskošću Napoleonu, a nakon njegova pada i austrijskome

Dvoru pokazivao podvojenost Europljanina u rano preporodno doba. No i prije sastavljanja politički motiviranih himni, kancona i soneta (*Napoleonu, Povodom kongresa u Udinama, Za oslobađanje Italije, Engleskoj, Cisalpinski kongres u Lyonu*), Monti je zazivanjem antičke kulture Lanza mogao potaknuti da produbi sklonost prema klasičnim vremenima. Pritom ne mislimo samo na sonet *Le statue greche trasportate da Roma a Parigi* iz 1796., sastavljen kao odjek Quatremère de Quincyjevih *Pisama generalu Mirandi*, u kojima se osuđuju Napoleonove pljačke talijanskih zbirki. U duhu humanističkoga kulta starina, Monti je na Lanzinu tankočutnost mogao djelovati i *Prozopopejom Perikla* iz 1779. Ta je oda bila potaknuta arheološkim otkrićem Fidijina poprsja atenskoga državnika u Tivoliju, a možemo je shvatiti kao svojevrsnu anticipaciju Lanzina arheološkog djelovanja u Saloni.⁹

Pored nekoliko objavljenih radova u časopisima (Ivačić piše o *alcune memorie, che vedean la luce co'letterarii giornali*), Lanza je u Mantovi 1804. objavio i medicinsku raspravu pod naslovom *Dell'azione dei rimedii nel corpo umano, ossia Saggio di un nuovo sistema di medicina*. Uzmemo li u obzir Ivačićev podatak da se Lanza za boravka u Milanu susreo i s Madame de Staël (*conversò con madama Stael*), zasad možemo stvoriti barem vremenski okvir toga događaja: na prijelazu iz 1804. na 1805. ili u lipnju 1805., kada je čuvena spisateljica proputovala kroz grad. Napustivši Francusku, Stačlova je 1804. otputovala u Njemačku, a potom u Italiju, gdje se družila s ljudima iz Montijeva kruga.¹⁰

U to je doba Lanza došao u dodir s francuskom vojskom. Iako mu je prema Ivačićevim tvrdnjama bilo ponuđeno mjesto predavača medicine u Padovi i Paviji, Lanza su francuski uspjesi, a posebno pobjeda kod Austerlitz u prosincu 1805., jamačno potaknuli da se priključi pobjedničkoj vojsci. Ivačić o tome piše:

"Zbog svoje strasti, koja je postala sve življa, da vidi nove ljude nakon tako dugačkog počinka, dragovoljno se, u svojstvu glavnoga liječnika, pridružio mnogima koji su pošli, slijedeći francuske trupe, koje su se u to doba našle u Dalmaciji da bi, kako se širio glas, odavde otvorile put prema sultanovim zemljama, koje graniče s nama."¹¹

Dalmacija je nakon Požunskoga mira od 26. prosinca 1805. potpala pod francusku upravu, a glavni grad novoosvojene dalmatinske pokrajine nalazio se upravo u Lanzinu posljednjem talijanskom boravištu, Milanu. U očekivanju novih dokumenata zasad možemo samo pretpostaviti njegovo izravno svjedo-

čenje francuskog osvajanja Splita koncem veljače 1806. pod zapovjedništvom Jacquesa Lauristona.¹² U nemirno doba napoleonskih osvajanja i pokrajinskih sukoba između reformističke uprave i lokalnog svećenstva, Lanza se odlučio skrasiti u Splitu. Ovdje se, prema dostupnim izvorima, 1807. oženio Splićankom Girolamom, koja je također bila podrijetlom iz Italije.¹³

Iako Ivačić tvrdi da je Lanza zbog svojih vrлина odmah postao *cittadino amantissimo*, njegovo ime ne nalazimo na ranom popisu općinskih dužnosnika pod francuskom upravom. Stvari su se ipak promijenile nakon povratka austrijske uprave, pa je Lanza u siječnju 1814. zamijenio Josipa Cindra na mjestu načelnika.¹⁴

Lanza se tako, poput Vincenza Montija, nakon pada Napoleona priklonio austrijskoj upravi. Pošto je početkom 1814. izabran za načelnika, u listopadu je kod splitskoga tiskara Giovannija Demarchija objavio svečanu prisegu novome vladaru. U govoru građanima Splita, koji je objavljen na talijanskom i hrvatskom, Lanza je podsjetio na četiri teške godine koje su *napunile vas ovi sviit tughe i nevoiglie*, u kojima su zapuštena umijeća, poljodjelstvo i trgovina. Takvom diskontinuitetu i razaranju dobrih običaja prema Lanzinu se mišljenju suprotstavila jedina snažna desnica svijeta koja je mogla ispraviti te nepravde. Lanza je u Franji I. vidio "osvetnika sloboda" naroda pod Napoleonovom prijetnjom i "obnovitelja njihovih prava". Kako je bio slučaj i u prigodničarskom pjesništvu toga doba, koje je do Franjine smrti 1835. izraslo u snažan politički žanr, i Lanza je na početku austrijske uprave u Franji vidio austrijskoga Tita i velikodušnog osloboditelja, kojemu se dalmatinsko stanovništvo trebalo pokloniti sa zahvalnošću i odanošću.¹⁵

Lanzin se politički govor može shvatiti kao zanimljiv uvod u nacionalna vrenja predožujskog doba, jer dolazi iz usta čovjeka doseljena iz zemlje koja je od 1820. postala epicentar političke subverzije Austrijskoga Carstva. Lanzini superlativi upućeni caru (*Eterna infinita sapienza – Vikovita i nesvarsena Mudrost; Principe clemente, giusto, religioso – Poglavicza toliko Blag, Pravedan i Zakonit*) nisu znakovi političkog sljepila ili pokušaja pronalaska rješenja za propast zavodljivih Napoleonovih ciljeva. Riječ je o čistom oportunističkom prirodnoj pojavi Metternichova političkog trijumfa, koji je Lanzi donio niz koristi. Došavši oko 1806. u Split kao instrument samoproglašanih galskih reformista, Lanza je 1814. postao promicatelj apsolutističkoga i konzervativnog sustava slijepe odanosti, mitologizacije vladara i autocenzure.

U novim okolnostima, kada su francuske reforme bile zapuštene na njihovu začetku, Lanza je postao uglednik među povlaštenima. Svoje zanimanje za pokretne starine i antičke ambijente, započeto još za boravka u Napulju, nastavio je sabiranjem numizmatičke građe. Zasad nam tek pojedinačne obavijesti dopuštaju pretpostaviti da se bavio i arheološkim istraživanjima, prikupljanjem epigrafskih spomenika i proučavanjem antičke povijesti i geografije. Uzimajući u obzir podatke iz suvremenih putopisa poput Concinina *Putovanja u obalnu Dalmaciju* iz 1809., vidimo da u Saloni nisu iskopavani samo novčići. Taj je pisac na ušću Jadra 15. lipnja 1804. vidio ribarsku lađu u kojoj se nalazila očaravajuća antička statua žene u toaleti, namijenjena jednom talijanskom skupljaču. Još desetljećima je trajala ta predaja razaranja i fragmentiranja antičkoga grada, koji je siromašnom stanovništvu bio važan izvor prihoda.¹⁶

Ivačić je o Lanzinim interesima zapisao sljedeće:

"Duboki poznavatelj medicinskih znanosti, (kao i) antičkih i recentnih povijesti, politike, klasične književnosti, (...) posebno (se posvetio) rimskim starinama, čije je poznavanje otpočeo još u Napulju, a koje su mu na tlu Splita i Salone ponudile prebogatu ljetinu i privukle ga da im se posveti svim žarom i dosjetljivošću. U tom je širokom i teškom proučavanju otišao najdalje od svih, što dokazuju djela ove vrste, prikupljena uz najveći izdatak, i najprobranija zbirka medalja koju je posjedovao, od kojih se i samom Preuzvišenom Vladaru svidjelo poneke primiti na dar (...)." ¹⁷

Iako je Ivačić u nekrologu najmanju pozornost posvetio preciznim kronološkim podacima, tvrdeći da je Lanza, uz antički novac, cara počastio i novim nalazima iz muzeja koji tada još nije bio utemeljen, možemo ipak zaključiti da je doseljenik pored liječničke i administrativne službe dio slobodna vremena posvećivao i starinama Splita i Solina.

Kada su u proljeće 1818. Franjo i Karolina Augusta sa svitom doputovali u Split, Carstvo je prolazilo prvu fazu konsolidacije moći u južnoj pokrajini. Nakon Bečkog kongresa 1815. i podjele Europe, car je obišao osvojene zemlje, pa ga tako 1816. nalazimo u Puli, a 1818. i u Dalmaciji. Lanza je svojom numizmatičkom zbirkom, za koju Bulić piše da je brojila respektabilnih 4000 primjeraka, ugostio i cara. To nam pokazuje carev putopis, gdje liječnika još uvijek naziva "neki Lanza", koji ima zbirku numizmatike i starina u predgrađu Dobri, i pojedinačnih predmeta poput urni i lakrimatorija, pronađenih u Saloni.¹⁸ U nizu inicijativa, koje su, kako smo nedavno pokazali,¹⁹ nakon careva

posjeta obuhvatile i iskapanje, sabiranje i konzerviranje starina u Dalmaciji, Lanza je postao glavni kandidat za prvoga ravnatelja Muzeja starina u Splitu.

Usporedo s napredovanjem starinara Antona Steinbüchela, koji je u rad carskoga Kabineta uveo arheološka istraživanja, Franjo I. je u Splitu odlučio utemeljiti lokalnu istraživačku ustanovu. Osnutak splitskoga Muzeja starina koincidirao je sa Steinbüchelovim napredovanjem, a idejno se nastavljao na urbanističke i konzervatorske projekte Francuza u Rimu i njemačkih i britanskih arheologa u Grčkoj na početku stoljeća. Kada je mladi austrijski starinar u siječnju 1819. postao ravnatelj Kabineta i tako potaknuo arheološka istraživanja od Carnuntuma i Pule do Akvileje i Salone, u Split su počeli pristizati i prvi službeni dopisi vezani uz osnutak dalmatinske arheološke i konzervatorske službe.

Od početka te korespondencije, koja je od proljeća 1819. dobila na intenzitetu, moglo se vidjeti da je Steinbüchel u suradnji s Lanzom pripremio programsku osnovu za djelovanje tek utemeljene ustanove. Tako je Lanza u dopisu splitskom okružnom poglavaru Henriku Rehi prenio Steinbüchelove prijedloge za djelovanje u tri točke: 1. konzerviranje istaknutih antičkih spomenika u Splitu i Saloni, 2. iskapanje Salone i 3. uspostava muzeja u Splitu. Na tom je temelju Lanza 1819. pisao o ustanovi za čuvanje starina, koju je zamislio kod splitskih dominikanaca ili franjevaca, gdje je, uz minimalne troškove, namjeravao prenositi spomenike i obavljati "prikkladne popravke" (*convenevoli riparazioni*), koji bi spomenike učinili dostojanstvenima (*renderli decenti*).²⁰ Tim je zanimljivim prijedlozima stao na stranu europskih istomišljenika danskoga kipara Bertela Thorwaldsena, koji se, uvjeren u dopustivost integriranja fragmenata antičkih statua iz EGINE, suprotstavio Antoniju Canovi, koji je odbio upotrijebiti oštećene Elginove mramore u Londonu.²¹

Ovdje se nećemo odviše zadržavati na konkretnim rezultatima Lanzina arheološkoga i konzervatorskoga djelovanja, ostavljajući te teme za neku drugu prigodu. Radije bismo istaknuli neke od ključnih metodoloških postavaka, koje se daju iščitati iz doba njegova ravnateljstva. Kako je spomenuto, Lanza je otpočeo rad s gotovo nepostojećom predajom institucionalnog rada na splitskim i solinskim spomenicima. Nimalo zanemariv, ali kratkotrajan predsjedan Lanzinu radu predstavljaju istraživanja Ivana Luke Garagnina 1805. u Saloni, koja su ekonomsku valorizaciju spomenika zamijenila estetskom i povijesnom.²² Prisjetimo li se Lanzinih riječi na početku prisege Franji iz go-

dine 1814., gdje se ističe diskontinuitet u trgovanju, poljodjelstvu i bavljenju različitim umijećima zbog sukoba u Europi, tada može ugodno iznenaditi brzina obnove interesa bečkoga Dvora prema istraživanju Salone i konzerviranju splitske Palače.

Usprkos znakovitu naslovu ravnatelja Muzeja i iskapanja u Saloni – koji ga je trebao obvezati na arheološki, konzervatorski i kustoski rad – Lanza je glavninu zanimanja usmjerio arheologiji. Na solinskim je poljima, u društvu inspektora starina (*Ispettore delle antichità*) Vicka Solitra i inženjera Vicka Andrića, otpočeo rad na izoliranim lokalitetima.²³ Prepustivši se arheološkim otkrićima grobnih stela, natpisa, keramike, uporabnih predmeta i nakita, Lanza je povukao jasnu crtu na svom popisu prioriteta. Kako nam pokazuju arhivski spisi u splitskom Arheološkom muzeju, konzervatorsko djelovanje vezano za precizno određeni opseg zaštite (Dioklecijanovu palaču), nije kod njega izazvalo veću pozornost. To se naročito vidjelo u preinakama na širem gradskom pojasu, gdje su već u prvoj godini postojanja Muzeja više političke instance angažirale Lanza kao člana povjerenstva pri rušenju baroknih zidina. U poslu koji su započeli Francuzi, Lanza je kao *antiquario* trebao pružati stručne savjete okružnom povjereniku Frani Maričiću.²⁴ Kada je pak u travnju 1826. primio prve prigovore zbog građanina Antonija Sartija, koji je na južnom zidu Palače načinio nekakvu štetu, jasno je stavio do znanja da on "nije Konzervator splitskih starina nego Počasni ravnatelj Muzeja i iskapanja".²⁵

I u arheologiji je Lanza pokazivao znakove samouvjerenosti i subjektivnosti u metodologiji, zbog koje ga je njegov nasljednik Francesco Carrara (1812.-1854.) oštro osuđivao. Iako je Steinbüchel savjetima i inicijativama pokušao već tada nametnuti otkrivanje salonitanske topografije, što je tek od 1846. iskapanjem gradskih bedema uspio iznijeti Carrara, Lanza je od 1821. do 1827. inzistirao na mjestimičnim iskopima. Možda je to i razlog što je u prvim osvrtima uglednoga njemačkog časopisa *Kunst-Blatt*, neimenovani pisac o Lanzinu radu dao puno nejasniju ocjenu nego o Pietru Nobileu (1776.-1854.), koji je tada istraživao i konzervirao pulski amfiteatar i "oslobađao" Augustov hram. U članku pod naslovom *Iskapanja u Dalmaciji* pisac je vrlo općenito konstatirao:

"Otkako je 1818. Njegovo Visočanstvo car Franjo posjetio pokrajinu Dalmaciju, započeta iskapanja poduzeta su s većom radinošću no ranije. Posebno su izdašne dobiti na mjestu, gdje se nalazila stara Salona. Car Dioklecijan,

rođeni Dalmatinac, odabrao je Salonu za svoje odmorište u posljednjim godinama života. Još stoje stupovi carske palače, a kraj iskopina, koje se izvode pod vodstvom dr. Lanze, pronađeno je mnoštvo predmeta važnih za povijest i umjetnost."²⁶

Steinbüchel je ulagao velike nade u solinska istraživanja. On je 1826. inzistirao da se topografska mjerenja u Saloni, koja je tada poduzeo geometar Hölzel, izvedu u bakropisu i prikažu učenju Europi. Ravnatelj Kabineta tada je tvrdio da će istraživanja u Saloni potpuno zasjeniti arheološka otkrića u Velejii kod Parme i čišćenje Kapitolijskog u Bresci.²⁷

U tom je trenutku, međutim, Carlo Lanza počeo pobolijevati na očima i od reume. Zbog tih je problema, kako čitamo u spisima njegova sina Francesca, od 1827. bio prisiljen stalno putovati u Beč i Italiju. Na istome mjestu doznajemo da je za arheološka istraživanja od 1821. do 1826. od Dvora dobio ukupno 3300 guldena. Nesačuvani inventar iskopanih i sabranih predmeta od 8. travnja 1826., nastao u trenutku kada nije postojala muzejska zgrada za čuvanje starina, kao i teški dani za Rafu Martinija, koji je zbog zaustavljenih radova nekoliko godina bio na rubu egzistencije te nesustavno vođeni (ili nesačuvani, privatizirani?) arhivski spisi – samo su dio ostavštine Lanzina ravnateljstva.²⁸

Koncem trećeg i početkom četvrtog desetljeća, kada je Muzejom počeo upravljati Josip Čobarnić (1790.-1852.), Lanza je većinu vremena proveo na liječenju. U tom razdoblju nalazimo i trag njegovih neprekinutih dodira s bečkim Kabinetom. Iako tu temu tek predstoji istražiti u moguće sačuvanoj Lanzinoj ostavštini i bečkim arhivima, tragovi dodira prepoznaju se i u njegovu boravku u prijestolnici 1830. Ondje je austrijski slikar i ilustrator Peter Fendi (1796.-1842.) kao službeni crtač Kabineta za numizmatiku i starine, izveo njegov portret u olovci i akvarelu. Služeći u Kabinetu pod ravnanjem Franza Neumanna od 1816., Fendi je od 1818. postao službeni crtač kao sljedbenik Johanna Georga Mansfelda. S mladim je Steinbüchelom 1821. putovao u Mletke i Salzburg, stvarajući brojne skice, koje se danas nalaze u Albertini. Kao crtač Kabineta ostavio je velik opus, pa u bečkom *Kunsthistorisches Museumu* postoji oko dvije tisuće njegovih crteža starina, od sarkofaga i mozaika do uporabnih predmeta. Iako je s ravnateljem Kabineta surađivao od ranih dana, 1818. ga ne nalazimo u pratnji cara Franje u Dalmaciji. No prema litografskim prikazima splitskih i solinskih reljefa iz Steinbüchelova antikvarnog

putopisa *Dalmazien. Eine Reise-Skizze* iz 1820. vidimo da se kratko bavio i spomenicima naše zemlje.²⁹

Kada se Fendi počeo priklanjati Steinbüchelovim protivnicima u Kabinetu, Lanza je doputovao u Beč. Možda obeshrabren medicinskim prognozama, a možda i potaknut Steinbüchelovom željom da se ovjekovječe utemeljitelji novih i uzbudljivih istraživanja u Monarhiji, Lanza se našao pred Fendijevom crtaćom mapom. Uz dokaz napredovanja Lanzine bolesti na lijevom oku, portret nam ostaje kao višestruko zanimljivi dokument o doseljeniku kojega je, prema Ivačićevim tvrdnjama, splitska elita toplo prihvatila. S druge je strane portret postao simbolična poveznica između tadašnjeg dvorskog entuzijazma i nesačuvane Lanzine ostavštine, kojoj se istraživači trebaju vratiti i nanovo je sagledati. Pojedinačne knjige s pečatima Carla Lanze, očuvane u knjižnici Arheološkog muzeja u Splitu te malobrojni, ali vrijedni arhivski spisi nisu samo pokazatelji poteškoća kod nastanka te važne ustanove nego i dokaz u europskim mjerilima vrlo ranog institucionalnog pristupa antičkim spomenicima. O Carlu Lanzi, kao i o njegovu sinu Francescu, valja tek napraviti temeljitija monografska istraživanja. Ona će pokazati da istraživanja u Splitu i Saloni, kao i metodološka načela u arheologiji i konzerviranju, nastavljena od Carrare do Bulića, mogu potpuno parirati europskim iskustvima svoga doba.³⁰

BILJEŠKE

¹ O vrelima iz Državnog arhiva u Zadru usp. Dinko Foretić: *Tabella Enciclopedica del Regno di Dalmazia*. Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, Zadar XI/1963., 291-307. Tim istraživanjima valja pridružiti i izvješća iz bečkog *Haus-, Hof- und Staats-Archiv*, XI/3 Kabinettsarchiv-Kaiser-Franz-Akten, fasc. 27, fol. 1-566. U drugom se sveščiću skupa dokumenata nalazi karta Dalmacije iz 1803. koju je crtao Johann Nepomuk von Cratey, a tiskao Joseph Schalbacher u Beču. Na njoj su ucrtane prometnice kroz Liku (*Jozefina* iz 1786., *Franzens Strasse* preko Velebita iz 1797. i cesta pod istim imenom iz 1798. između Zadra i Ostrovice), ali i kratke bilješke: *Ruinen alter roem. u. griegisch. Pflanz. staedte entd. u. unters. v. Carnea Steffaneo*, te *Ruinen der Roemer Strasse* kraj navedenih lokaliteta. O političkim aspektima usp. Ivan Pederin: *Car Franjo I. prema Dalmaciji i Boki (1797-1806)*. Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik XLII/2004., 185-206.

² Jukka Jokilehto: *A History of Architectural Conservation*. Oxford, 2001., 81-82.

³ O Lanzi usp. Stjepan Ivačić: *Cenni sulla vita di Carlo Lanza*. I. Gazzetta di Zara, Zadar III/22, 18. ožujka 1834. 88; Isti: *Cenni sulla vita di Carlo Lanza*. II. Gazzetta di Zara,

Zadar III/23, 21. ožujka 1834. 91-92; Francesco Lanza: *Doveroso tributo di un figlio*. Torino, 1846; Francesco Lanza: *Sulla Topografia e scavi di Salona dell'ab. Carrara*. Trst, 1850.; Šime Ljubić: *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*. Beč-Zadar, 1856. 179-180; Constant Wurzbach: *Lanza, Karl*. Biographisches Lexicon des Kaiserthums Österreich, Beč 14, 1865. 151; Frane Bulić: *Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij*, u: *Posebni otisak Zbornika Matice hrvatske, Prilog VAHD*. Zagreb, 1925. 18; Arsen Duplančić, Ljubomir Kraljević: *Liječnici Karlo i Franjo Lanza ravnatelji splitskog Arheološkog muzeja u 19. stoljeću*. Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinariae, Beograd XXVIII, 1-2/1988., 153-164; Ivan Pederin: *Povijest arhiva i muzeja u Dalmaciji*. Zadarska smotra, Zadar XLV, 1-3/1996., 106, 109 i 112; Vladimir Dugački: *Hrvatski liječnici-muzealci i kolekcionari kulturno-povijesne baštine*, u: *Naš museum*. Zagreb, 1998., 224-225.

- ⁴ U potrazi za ostavštinom Carla i Francesca Lanze bezuspješno sam se dopisivao sa članovima *Soprintendenzi* u Venetu i župnim uredom u Santa Maria del Rovere. Tragajući na internetu, naišao sam na stranicu www.casalanza.it, koja pruža genealogiju obitelji od sredine 17. stoljeća do današnjih dana. Iako se čini da su podaci strpljivo sabirani iz nekih spisa, stranica nema impresuma, pa je teško zaključiti odakle su preuzeti. Tek će se pokazati je li obiteljski arhiv, kako se ondje tvrdi, sačuvan u Torinu ili ne.
- ⁵ Splitsanin Stjepan Ivačić radio je kao predavač u Splitu, Dubrovniku i Ljubljani. Autor je pjesničkih djela *Le Wile del Mossor* (1833.) i *Jela o Le tre poma* (1847.) prema nacionalnim motivima. Osim po nekrologu Lanzi, poznat je i kao autor posmrtnoga govora Franji I., tiskanog u Beču 1835. Kao prefekt splitske gimnazije 1837. je imenovan za doravnatelja Muzeja starina, kojim je tada upravljao Josip Čobarnić. Usp. Šime Ljubić: nav. djelo (3). 177, Constant Wurzbach: nav. djelo (3). sv. 10. 328-329 i Nevenka Videk: *Ivačić, Stjepan*. Hrvatski biografski leksikon. 6. Zagreb, 2005. 62. O Ivačićevu angažmanu u splitskome Muzeju doznajemo u bečkom *Österreichische Staats-Archiv, Allgemeine Verwaltung-Archiv* (nadalje ÖSA-AVA), Studien Hofkommission, 15. Dalmatien, Spalato-Zara Konv., A. Spalato Museum, N. 34722, 5. travnja 1837.
- ⁶ Arsen Duplančić i Ljubomir Kraljević: nav. djelo (3). 153 donose podatke da je Lanza rođen 1781., na temelju podatka iz knjige umrlih, gdje se tvrdi da je umro u 53. godini. Ivačić, pak, u drugom članku piše da je umro u 55. godini, što bi pomaklo datum rođenja na 1779. Usp. Stjepan Ivačić: nav. djelo (3). II. 92. U neprovjerenom izvoru iz bilj. 4 stoji precizan podatak da je Lanza rođen 3. studenog 1778. Problem, po svemu sudeći, još valja ispitati.
- ⁷ Usp. Loris Premuda: *Cotugno, Domenico*. Dizionario biografico degli italiani XXX. Rim, 1984., 480-483.
- ⁸ O Moscatiju usp. Constant Wurzbach: *Moscati, Peter*. nav. djelo (3), Beč 19/1868., 113-116. O Pindemonteu usp. Mario Marazzan: *Pindelmonte, Ippolito*. Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti XXVII. Rim, 1949. 296-297.
- ⁹ Za Montija usp. Enrico Bevilacqua: *Vincenzo Monti. La vita-l'opera-i tempi*. Firenze, 1928. 84-115, Vincenzo Monti: *Liriche, tragedie e poemi*. Firenze 1938. i Pietro Paolo Trompeo: *Monti, Vincenzo*. Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti XXIII, Rim, 1951. 769-772. Periklovo je poprsje smješteno u *Museo Pio-Clementino* u Vatikanu.

- ¹⁰ Usp. Albert Sorel: *Mme de Staël*. Pariz, s. d. 106-126 i Eugène Asse: *Staël-Holstein, Anna-Louise-Germaine Necker*. La Grande Encyclopédie XXX, Paris, s. d. 428-431. Spisateljica Montija spominje na više mjesta u *Corinne*.
- ¹¹ Stjepan Ivačić: *Cenni* II. nav. djelo (3), 91.
- ¹² Usp. Grga Novak: *Povijest Splita*. Split, 1978. sv. III. 1670-1673 i Frano Baras: *Francuzi u Dalmaciji*, u: Emilio Marin i Arsen Duplančić (ur.): *Doba francuske uprave u Dalmaciji u svjetlu arhivske, bibliotečne i numizmatičke građe Arheološkog muzeja u Splitu*. Split, 1989., 9-14.
- ¹³ Podatke preuzimam iz www.casalanza.it, pa još jednom upozoravam na moguću nepouzdanost. Girolama (Split 1793.-1877.) je prema tom izvoru bila kći Francesca Signorellija iz Bergama i Venerande Bortoletti iz Mletaka.
- ¹⁴ O sastavu splitske Općine pod Dandolom usp. Grga Novak: nav. djelo (12). 1686-1687, a za izbor Lanze na mjesto načelnika Isti, 1833.
- ¹⁵ Usp. Carlo Lanza: *Nel prestare solenne giuramento di fedeltà e sudditanza a sua sacra imperiale e reale apostolica maestà Francesco I. imperadore d'Austria - Czineci privisoku zakletvu od virnosti i podloctva gniegova posvechienomu czesarskomu kragls. apostolskomu veličanstvu Frane I. czesara od Austrie*. Split, 1814., 1-3.
- ¹⁶ Usp. Giacomo de Concina: *Viaggio nella Dalmazia litorale*. Udine, 1809. 56-58, kao i putopis Bartolomea Biasoletta: *Relazione del viaggio fatto nella primavera dell'anno 1838 dalla Maestà del Re Federico Augusto di Sassonia nell'Istria, Dalmazia e Montenegro*. Trst, 1841., 42-45.
- ¹⁷ Stjepan Ivačić: nav. djelo (3). II, 91-92.
- ¹⁸ Usp. Frane Bulić: *Razvoj*, nav. djelo (3). 18. Za carev posjet Lanzi usp. Ivan Pederin: *Franjo I. i počeci antičke arheologije u Hrvatskoj*. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split LXXVIII/1985., 141-142; Duško Kečkemet: *Opis Splita u prigodi posjeta cara Franje Prvoga 1818*. Kulturna baština. Split, VI, 9-10/1979., 62. Lanzinu je zbirku 1832. obišao i guverner Dalmacije Vjenceslav Wetter von Lilienberg. O tome Arsen Duplančić: *Kutije za numizmatičke zbirke iz Visa i Trogira*. Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku, Split XCIX/2006., 381.
- ¹⁹ Usp. Marko Špikić: *Anton Steinbüchel i začetak novoga doba u proučavanju dalmatinskih starina*. Kulturna baština. Split, XXXIII/2006. 171-186.
- ²⁰ Arheološki muzej u Splitu-Arhiv Muzeja (nadalje AMS-AM), Lanza Rehi, 21. svibnja 1819., str. 10. Zahvaljujem voditelju knjižnice Muzeja Arsenu Duplančiću na ljubaznoj pomoći pri pronalasku tih spisa.
- ²¹ Lanza je i prije mogućih Steinbüchelovih sugestija o integracijama fragmenata mogao čuti za raspravu Canove i Thorwaldsena. Poznavanje arheoloških problema svoga doba Lanza je pokazao i ulaskom u redove rimskog *Instituta za arheološko dopisništvo*, utemeljenog 1829. pod pokroviteljstvom pruskog nasljednog kneza, gdje su djelovali vodeći europski antikvari Thorwaldsen, Fea, Canina, Nibby i Gerhard. O polemici usp. Jukka Jokilehto: nav. djelo (2). 86.
- ²² Kada se Garagninovi radovi stave u europski kontekst, možemo zaključiti da su se u Saloni zbivala vrlo rana istraživanja, suvremena onima u Rimu i Akvileji, a ranija od Cockerellova otkrivanju Eginie 1811. Interes Franjina dvora za potencijale Salone po-

- kazuje i to da su Napoleonov obrazac sabiranja kao pljenidbe u Beču željeli primijeniti na arheološkim lokalitetima, stvarajući vrijednosnu granicu između nalaza, koji su po načelu reprezentativnosti trebali svršiti u zbirkama Beča ili Splita. Intencije Dvora u svakom su slučaju bile drugačije od Napoleonovih ili Elginovih, jer su tek djelomično inzistirali na dekontekstualizaciji spomenika. O Garagninu usp. Danica Božić-Bužančić: *Počeci zaštite spomenika i sabiranja umjetnina u Dalmaciji*. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji. Split, XVIII/1970., 145-159 i Ivo Babić: *Prilog poznavanju povijesti grafičke dokumentacije salonitanskih spomenika*. Godišnjak zaštite spomenika u Hrvatskoj. Zagreb, VIII-IX/1982-83. 67-79. O zanimanju Garagninovih i za numizmatiku usp. Arsen Duplančić. nav. djelo (18). 384.
- ²³ O ustroju prve službe usp. AMS-AM, Reha Lanzi, 5. rujna 1820. Vicka Solitra je u rujnu 1821, nakon uhićenja zbog karbonarskog djelovanja, zamijenio dubrovački slikar Raffaele Rafo Martini. O njemu doznajemo nešto više u ÖSA-AVA, Studien Hofkommission 1792-1847, 18. Haupt- und Volksschulen in specie. Spalato. Hauptschule, 6418 od 31. listopada 1824. Ondje se navodi da je bio rodom iz Dubrovnika i da je tada imao 53 godine, da je živio u Splitu, a slikarstvo studirao u Rimu te da je tada radio kao NadzorNIK u Muzeju i na iskapanjima u Saloni. Također se navodi da je imao tri godine staža u austrijskoj službi, dok je u drugim službama radio na oslikavanju stjegova i grbova. Pet godina bio je predavač na dubrovačkom Liceju, a služio se hrvatskim i talijanskim. O Martiniju usp. i Cvito Fisković: *O zaštiti solinskih spomenika početkom 19. stoljeća*. Godišnjak zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj. Zagreb, I/1975., 25-27 i Kruno Prijatelj: *Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884.* Split 1989., 17-21.
- ²⁴ AMS-AM, Okružno poglavarstvo Lanzi, N. 22044/1444, 6. prosinca 1819.
- ²⁵ AMS-AM, Dopis Lanzi nečitkih potpisnika, 7. travnja 1826. i Lanza, 14. travnja 1826.
- ²⁶ N. N: *Ausgrabungen in Dalmatien*. Kunst-Blatt, Gotha-Stuttgart. VII, 9/1926. 36. Po red Lanze i Nobilea, u istom se godištu izvješćuje i o iskapanjima u Cividaleu, koje je vodio *conte Michele della Torre di Valsassina* te u Akvileji.
- ²⁷ AMS-AM, Dopis Choteka i Doblhoffa iz Beča, 17. kolovoza 1826 i AMS-AM, Steinbüchel, s. d. (unutar spomenuta dopisa).
- ²⁸ Francesco Lanza: *Sulla Topografia*, nav. djelo (3), 8 i 30-37.
- ²⁹ Heinz Kretschmann: *Fendi, Peter*. Allgemeines Künstler-Lexikon. München-Leipzig. 38/2003. 144-146. Lanzin je portret (koji se nalazi u Zbirci starina *Kunsthistorisches Museum* Inv. br. XIV, Z 51) već objavio Alfred Bernhard-Walcher: *Peter Fendi, des K. k. Münz- und Antiken-Kabinetts Zeichner und Kupferstecher* u: Walter Koschatzky: *Peter Fendi (1796-1842). Künstler, Lehrer und Leitbild*. Salzburg i Beč, 1995., 214, sl. 192. Za Fendijevu litografiju usp. Marko Špikić: nav. djelo (19), 186.
- ³⁰ Vežano za Lanzinu knjižnicu, koju je do uređenja muzejske zgrade mogao držati kod kuće, valja pridodati rad Nede Anzulović: *Postanak i razvoj biblioteke Arheološkog muzeja u Splitu*. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Split, LXXVIII/1985., 151-152. O problemima s prostorom usp. Giovanni Devich: *L' I. R. Museo di antichità di Spalato*, u: *Programma dell' I. R. Ginnasio Superiore di Stato in Spalato, alla fine dell'anno scolastico 1871-72*. Split, 1872., 19-34. Ravnatelj Carrara (1842.-1853.) izvijestio je 1851. hrvatsku javnost da

se Lanzina zbirka starina tada više nije nalazila u Splitu. Usp. Francesco Carrara: *Dopisi i odgovori*. Arhiv za pověstnicu jugoslavensku. Zagreb, II/1851., 331. To je moglo značiti da ju je Francesco Lanza ponio sa sobom u Zadar, gdje je u to doba službovao.

CARLO LANZA,
THE FIRST DIRECTOR OF THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN SPLIT

Summary

The text is concerned with the life and work of Carlo Lanza (1778/81-1834), a physician and antiquarian of Italian descent from Split. The text contains information on his life, which can be divided into two parts, before and after he moved to Dalmatia. Based on an article by S. Ivačić dating from 1834, the author reconstructs Lanza's curriculum vitae from his birth in the town of Roccasecca, his medical studies in Naples to his rising interest in antiquarian pursuits followed by his leaving to Lombardy in the late 18th century. The paper brings Lanza's contacts with the classicist poets Ippolito Pindemonte and Vincenzo Monti, along with political upheavals provoked by Napoleon's conquests in Europe. Of special interest is the congeniality of Lanza's and Monti's interests for the culture of the antiquity and their dedication to the ideas of the Napoleonic France.

Having moved to Split, which is dated around 1806 and linked with the arrival of the French army, Lanza was accepted as an eminent physician, politician and antiquarian. The author emphasizes the interrelation between contemporary intellectuals and high politics, especially in the wake of Napoleon's fall and the return of the Austrian administration, when Lanza became the mayor of Split. It is necessary, therefore, to mention Lanza's short publication extolling the Austrian emperor, Francis I, as a symptom of a vacillating ideology accompanying Metternich's political system. Lanza's loyalty paid off since in 1818 he hosted the Emperor in his numismatic collection, which allegedly numbered around 4000 items. The collection left such an indelible impression both on the Emperor and on his antiquarian Anton Steinbüchel that Lanza became the first head of the Museum of antiquities in Split instituted by the Emperor's decree.

The article further provides record of Lanza's work in Salona and the nature of his activities as a conservationist of antiquities in Split. An important role was played by Steinbüchel, head of the Viennese Cabinet for numismatics and antiquities who sent to Lanza methodological instructions for pursuing archaeological and museum work. Lanza's intention from 1819 to execute repairs (*riparazioni*) on excavated archaeological items so as to make them dignified (*rendere decente*) reenacts a contemporary dispute between Thorwaldsen and Canova regarding the integration of fragments. It is also important to remember short remarks from the journal *Kunst-Blatt* on the works in Salona and Lanza's earliest associates: Vincenzo Solitro and Raffaele Martini as inspectors for antiquities and Vicko Andrić as engineer in charge of technical aspects of archaeological works. Finally, the text also brings Lanza's portrait by the eminent Viennese painter and drawer of the Cabinet for numismatics and antiquities, Peter Fendi, today kept in *Kunsthistorisches-Museum* in Vienna.

Peter Fendi, Portret Carla Lanze, oko 1830., (Zbirka starina, Kunsthistorisches Museum, Beč)